

Emne nr. 38 B.

SEREMONIER OG FESTER I SAMBAND MED HUSBYGGING I BYENE

Det har i eldre tid vært forskjellige seremonier og fester i samband med husbygging, og er slik ennå. I mai 1953 sendte Norsk etnologisk gransking ut en spørreliste som tok sikte på å skaffe oss opplysninger om de skikkene som i så måte har vært vanlige på landsbygda i manns minne.

På landsbygda kan disse skikkene ha ulikt opphav. De kan være vokst fram av de gamle formene for grannesamarbeid og –samliv på bygdene (dugnad o. l.), eller de kan ha opphavet sitt i gamle handverksskikker som er innført fra byene. Med denne spørrelista vil vi prøve å skaffe oss opplysninger om de seremoniene og festene som har vært vanlige under husbygging i byene, både fordi dette har interesse i og for seg, og fordi vi på den måten får bedre grunnlag for å avgjøre hva som er innført når det gjelder disse skikkene på landsbygda. Når en skal prøve å avgjøre om en seremoni er innført eller ikke, kan en liten detalj ofte være meget viktig. Vi ville derfor gjerne at De skulle være nøye med detaljene, f. eks. når De forteller om pynten som det er spørsmål etter i sp. 39-46.

Vi bruker ordene seremoni og fest. Med seremoni mener vi da en kort, tradisjonsbunden handling, f. eks. at det blir drukket en skål eller holdt en tale. Festen varer lenger; de som er med får mat og/eller det blir danset.

I

1. Har byen (stedet) i den tid folk kan huske, hatt nok bygningsfolk, eller har man måttet få folk fra andre byer eller fra nabobygder?
2. Hvilke byer eller bygder kom disse i tilfelle fra?
3. Var det i tilfelle både byggmestre og mer eller mindre faglærte bygningsarbeidere som kom til byen, eller var det bare de siste?

4. Hva slag utdannelse hadde vanligvis byggmestrene?
5. Hvor hadde de til vanlig fått utdannelsen sin?
6. Var det vanlig at de hadde vært i utlandet?
7. Ble de som hadde vært i utlandet regnet for å være dyktigere enn de andre, og hadde de større anseelse?

II

8. Var det vanlig at byggherren var med i arbeidet?
9. Var han da med på det arbeidet som han hadde forutsetninger for å greie, eller var det bare bestemte arbeidsoppgaver som han kunne eller skulle ta på seg?
10. Er det kjent at naboene skulle være med på byggearbeidet? (Vi tenker ikke her på mer tilfeldige tjenester som gode venner kunne gi hverandre fordi det trengtes eller av andre personlige grunner, men på faste tradisjonsbundne ytelser som naboene skulle gi.)
11. Var det bestemte arbeidsprosesser naboene i tilfelle skulle være med på, og hvilke prosesser var det?
12. Er det kjent at naboene bar mat og drikke til dem som bygde?
13. Hvor stor var i tilfelle den kretsen av naboer som var med på arbeidet eller som bar mat?
14. De som var med på dette, gjorde de regning med at de skulle få en fest senere?

III

15. Var det noen seremoni eller fest i samband med arbeidet på tomta eller grunnmuren til et vanlig bolighus?
16. Brukte en i tilfelle samme skikken ved større private bygg (leiegårder, forretningsbygg, fabrikker o. l.) og ved offentlige bygg?
17. Hvem var i tilfelle med?
18. Ble det holdt taler og drukket skåler?
19. Var det noe tradisjonelt innhold i eller form på de talene som ble holdt eller de skålene som ble drukket?

20. Dersom det var fest, fikk man da noe å spise, og i tilfelle hva?

21. Var det dans på festen?

Spørsmålene nedenfor under IV-VII gjelder bare vanlige private bolighus.

IV

22. Var det noen seremonier eller fester i samband med reisinga av tømmerhus, f. eks. når svillen (syllstokken) var lagt, når man var nådd havvegs eller helt opp til veggebandet (raftet), når man fant en merkelig kvistrekke eller kvistbilde på raftehodet eller andre steder o. l.?

23. Var det tilsvarende eller lignende seremonier eller fester ved reising av vanlige reisverkshus, og i tilfelle når?

24. Var det slike seremonier eller fester ved reising av murhus? Var det i tilfelle forskjell på om veggen var reist i teglstein eller naturstein?

25. Hva kalte man seremoniene eller festene?

26. Hvem var med på disse?

27. Fikk de noe å spise eller å drikke, og i tilfelle hva?

28. Ble det holdt taler og drukket skåler?

29. Hvem gjorde i tilfelle det, og hvem talte (skålte) han for og hva var til vanlig innholdet i talene (skålene)?

30. Var det dans?

31. Bad man jenter til dansen, ble de varslet og hvordan, eller kom de ubedt? De som deltok i denne festen, tok de konene sine med?

V

32. Var det noen seremonier eller fest i samband med at taket ble reist? (Om taktekking se VI.)

33. Var disse seremoniene eller festen knyttet til visse prosesser i takarbeidet, f. eks. å legge på mønsåsen, reise sperrene eller legge på sutaket?

34. Hvem var med på seremoniene eller festen?

35. Dersom andre enn arbeidsfolket var med, kom de da ubedt, ble de varslet og i tilfelle hvordan, eller ble de bedt?

36. Var det visse skikker som måtte følges ved innbydelsen?

37. Fikk de noe å spise og drikke?

38. Hvem var det som ordnet med mat og drikke og betalte den?

39. Var det vanlig å pynte det nye huset til festen slik det nå sto?

40. Hva brukte man til pynt: tre (hvor mange, hva slag og hvor stort), krans, flagg, fargede både, blomsterlenker, malte skilt, trekors e. a.?

Vi ville være meget takknemlig om De kunne være svært nøye når De skildrer den pynten som ble brukt; aller helst legge ved en tegning.

41. Hvem var det som hogg treet (trærne) eller laget til pynten og bar det (den) fram til huset?

42. Hvor på huset ble pynten satt opp, og hvem skulle gjøre dette?

43. Dersom man brukte malte skilt, trekors eller annen varig pynt, ble den da laget for hvert enkelt tilfelle eller kunne den gjemmes og brukes flere ganger?

44. Dersom det siste var tilfelle, hvem ble da regnet som Eiermann til pynten og hvem tok vare på den?

45. Skulle pynten gjøres i stand og settes opp uten at noen andre så det, eller var det visse seremonier når dette ble gjort, f. eks. skjenking, taler, lykkønskninger e. l.?

46. Dersom det ikke var noen seremonier når pynten ble satt opp, var det da slike seremonier på et annet tidspunkt og i tilfelle når? (Se sp. 60.)

47. Hvem var det i tilfelle som skjenkte, hvem og hvor meget skjenkte han?

48. Var det visse ord eller vendinger (skåler) som ble brukt under skjenkingen?

49. Dersom det ble holdt taler, uttalt lykkønskninger e. l., hadde da disse talene og lykkønskningene et tradisjonelt innhold?

50. Hvor gikk denne seremonien for seg?

51. Kunne man i samband med skjenkingen ta varsel for huset, og hvordan? (Det var somme steder så at skjenkingen gikk for seg på taket. Man kastet da ned glasset og tok varsel av om det ble knust eller ikke.)
52. "Skjenkte" man huset, f. eks. ved å slå et eller flere glass brennevin i hvert hjørne, over mønsåsen eller andre steder?
53. Hvem gjorde dette, og hva sa han da?
54. Hva var grunnen til at man skjenkte huset?
55. Var det noen fest i nær tilknytning til pyntingen av huset?
56. Hva kalte man den festen?
57. Hva fikk man å spise og drikke?
58. Hvem var det som bekostet mat og drikke?
59. Hvor ble festen holdt?
60. Foregikk noen av de seremoniene som er nevnt i sp. 46-52 under denne festen?
61. Var det dans?
62. Hvordan fikk man i tilfelle jenter til dansen? Tok de som deltok i festen, konene sine med?

VI

63. Var det noen seremonier i samband med taktekinga?
64. Hva kalte man denne seremonien?
65. Hvem var med?
66. Hva ble gjort og hvem gjorde det?
67. Var det fest når tekkinga var ferdig?
68. Hva kalte man den festen?
69. Ble det under festen holdt taler og drukket skåler med gode ønsker for huset og dem som skulle bo der?
70. Fikk man noe å spise og drikke?
71. Var de dans på festen?
72. Hvordan fikk man i tilfelle jenter til dansen? Tok de som deltok i festen, konene sine med?
73. Hvor ble denne festen holdt?

VII

74. Dersom den festen som det er spurt etter i sp. 67-73 ikke ble holdt i det nye huset, var det da noen annen seremoni eller fest i huset etter at taket var kommet på, men før huset var ferdig til innflytning?
75. Hva kalte man i tilfelle seremonien eller festen?
76. Hvem var med?
77. Ble de bedt om å komme, ble de varslet og hvordan?
78. Hadde de mat, drikke eller andre gaver med seg?
79. Ble det holdt taler og drukket skåler?
80. Hvem gjorde det?
81. Hva var innholdet i talene og skålene?
82. Skjenkte man huset?
83. Hvem gjorde det, hvordan gjorden han det og hva sa han da?
84. Var det dans på denne festen?

VIII

85. Var det særlige seremonier eller fester den dagen man flyttet inn i det nye huset?
86. Skulle det gå for seg på en viss dag i uken eller i året?
87. Hvem var med?
88. Ble de bedt, ble de varslet og hvordan, eller kom de ubedt?
89. Hvordan gikk det for seg på festen eller under seremonien?

IX

90. De festene eller seremonien som De har fortalt om ovenfor, ble de også brukt ved reising av andre privathus, f. eks. leiegårder, forretnings- eller fabrikkbygg? Dersom det var noen forskjell i så måte mellom slike hus og vanlige private bolighus, gjør da nøye rede for denne forskjellen.
91. Hvordan var skikken ved reising av offentlige hus, f. eks. skolehus, kirke o. l.?
92. Hvem utførte da de pliktene som ved reising av privathus falt på huseieren?

93. Hvem var med på de festene som da ble holdt?

94. Var det dans på disse festene?

X

95. Det har mange steder vært slik at dersom arbeidsfolka (og på landsbygda grannene) ikke fikk den drammen eller den festen som de mente de hadde krav på, så tok de hevn ved å henge et eller annet opp på huset, f. eks. en fillemann, kvinneklær, ei tørr buske eller et tre med rotenden opp e. l. Er dette kjent fra Deres by?

96. Hva var det man da hengte opp?

97. Hvor satte man denne pynten?

98. Hvem var det som gjorde det?

99. Hva var det for en fest dette gjaldt?

XI

100. Var det vanlig med seremonier eller fest når et hus ble revet?

101. Hva kalte man seremonien eller festen, hvem var med og hvordan gikk det for seg?

102. Var det vanlig med fest ved reparasjonsarbeid i et hus, f. eks. at et gammelt gulv måtte "dances ut" og et nytt "dances inn"?

103. Hvem var med på en slik fest?

104. Ble de bedt, varslet eller kom de ubedt?

105. Fikk man noe å spise og drikke?

XII

106. Hva for seremonier eller fester ved husbygging har holdt seg til i dag i Deres by?

107. Når gikk de ut av bruk, de skikkene som nå er borte?

108. Kan det sies noe om grunnen til at de gikk ut av bruk?